

УДК: 378+727+377+37

Светлана Николаевна Карнова,
кандидат педагогических наук,
доцент кафедры рисунка, живописи и архитектурной графики,
Архитектурно-художественный институт,
Одесская государственная академия строительства и архитектуры,
ул. Дидрихсона, 4, г. Одесса, Украина

ПРОБЛЕМА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ АРХИТЕКТОРОВ В ТЕОРИИ И ПРАКТИКЕ ВЫСШЕГО АРХИТЕКТУРНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

В статье рассматривается исторический аспект профессиональной подготовки будущих архитекторов. Охарактеризована художественная составляющая архитектурного образования в различные периоды. Представлен анализ основных современных подходов к архитектурному образованию. Отмечена необходимость развития методик преподавания художественных дисциплин в контексте архитектурно-дизайнерской подготовки специалистов в высшей школе.

Ключевые слова: архитектурное образование, профессиональная подготовка, высшие учебные заведения, художественная подготовка.

Реформирование образования предъявляет ряд новых требований к его содержанию. В контексте идей гуманизации возрастают роль и значение исторического знания, которое представляет собой социокультурную нить, связывающую современное образование с многовековым историческим опытом. Изучение истории является одним из приоритетных направлений во всех областях научного знания, в том числе, и в архитектурном образовании. Такой подход позволяет понять процессы, происходящие в различных архитектурных школах, в современной образовательной деятельности архитектурного вуза, их роль в развитии творческих традиций и новаторских методик преподавания.

Цель статьи – охарактеризовать опыт профессиональной подготовки будущих архитекторов в историческом и современном контексте.

На современном этапе развития общества архитектура как художественное творчество находится в сложных отношениях со строительством как технической производственно-инженерной деятельностью людей. Известно, что архитектурное образование – одна из древнейших сфер деятельности человека.

В странах Древнего Востока профессия архитектора была в числе самых почетных и доступных только для знати. В Древнем Египте архитектор получал образование в школах писцов, а мастерству учился в семье: навыки, приемы передавались из поколения в поколение. Иными словами, архитектурных школ, как образовательных учреждений, в те времена не существовало.

В Древней Греции (V-II вв. до н.э.) подготовка архитекторов осуществлялась в небольших частных школах под руководством опытных мастеров. О содержании архитектурного образования в последние века до н.э. можно судить по классическому труду римского архитектора Марк Полион Витрувия [3], согласно которому, архитектурное образование включало не только знания в области строительных материалов, строительного дела, конструкций зданий, но и

сведений из геометрии, астрономии, истории, философии, музыки, медицины, права и др.

С развитием строительства в Римской империи для подготовки архитекторов стали создаваться специальные архитектурные школы. Опыт архитектурного образования в Римской империи был воспринят Византией и другими странами Ближнего Востока, где возникали новые задачи при сооружении культовых построек нового типа.

Первые государственные архитектурные школы появились в VI в. н. эры в Византии при императоре Юстиниане. [2, с.10].

В средние века подготовка архитекторов осуществлялась в монастырях и в цеховых мастерских, где сохранялась преемственность профессий. В эпоху Возрождения в Италии и прилегающих к ней странах Европы, цеховая система архитектурного образования получила новое качественное развитие. В VII-VIII вв. в Италии, Франции и в ряде других государств Европы были открыты академии изящных искусств, в которых, наряду с художниками и скульпторами обучались архитекторы. Во всех академиях при подготовке архитекторов, наряду с рисунком, изучались геометрия, перспектива, математика и строительное искусство. В задачи академий входило сохранение классических традиций в архитектуре. Л. Б. Альберти [1] подчеркивал, что «из искусств важны, более того необходимы для зодчего, следующие: живопись и математика» [1, с.244].

В академических мастерских будущие зодчие проходили практическое обучение каждый у своего мастера архитектуры. В академиях разрабатывались и издавались универсальные курсы архитектуры, имевшие для своего времени теоретическое и практическое значение. Художественная свобода в изобразительных искусствах привлекала интерес к свободе композиций в архитектуре, но одновременно ослабляла связь с инженерией.

В середине XIX в. во Франции, Германии, России и некоторых других странах стали создаваться высшие технические школы, в том числе инженерно-строительные, в которых стали готовить инженеров архитектурного профиля.

Іменно в цей період відбулося розділення професії архітектора на дві самостійні: архітектора-художника, який спеціалізувався на спорудженні монументальних будівель і архітектора-інженера або громадянського архітектора, - для побудови утилітарних будівель.

Подібне розділення архітектурних шкіл на художню і технічну в ряду країн (наприклад, в Австрії, Франції, Німеччині, Швейцарії) зберігається і в нинішній час. Архітектори, закінчуючі архітектурно-художні школи, зобов'язані здавати державні технічні іспити для отримання прав будівельника, що подовжує термін архітектурної освіти.

В початку ХХ століття в Західній Європі вперше створюється «Баухауз» (Bauhaus) – вища школа будівництва і художнього конструювання. Заснована в 1919 р. в Веймарі (Німеччина) вона ґрунтувалася на естетиці функціоналізму [6, с.116]. Програма навчання передбачала поєднання мистецтва, зодчества з будівельною технікою, як в середньовічних ремісничих цехових гільдіях. Завдання Баухаузу – комплексне рішення сучасної матеріально-художньої середовища через розвиток у студентів здатності до естетично-творчому осмисленню нових матеріалів і конструкцій, усвідомленню специфіки краси функціонально-обумовлених форм предметів, створюваних в умовах сучасного машинного виробництва. Теоретична і практична діяльність школи зіграла важливу роль для утвердження принципів раціоналізму в світовій архітектурі ХХ ст. і становлення сучасного художнього конструювання.

В Росії після Жовтневої революції в основу системи архітектурної освіти було покладено принцип об'єднання художнього і технічного навчання майбутнього архітектора. На базі колишнього Училища ваяння і зодчества в Москві були створені Вищі художньо-технічні майстерські (ВХУТЕМАС), куди ввійшли також архітектурні. ВХУТЕМАС став всесвітньо відомою школою російського авангарду в мистецтві і архітектурі. Педагоги і студенти ВХУТЕМАСа бачили в архітектурі фактор соціального прогресу, гуманізації суспільства.

Прорив в архітектурній освіті 20-х років перевернув багато встановлених представлень. На зміну репродуктивно-пасивним методам навчання студентів в дореволюційних архітектурних школах-студіях була запропонована принципово нова філософія архітектурної освіти. Багато архітектурних шкіл світу під впливом ідей ВХУТЕМАСа стали перебудовувати свої програми підготовки архітекторів [2, с.34].

Майбутні архітектори виховувалися в особливій творчій середі, де різні художні дисципліни вели майстра образотвірних мистецтв (В.Фаворський, К.Малеви́ч, В.Татлін). Були розроблені принципово нові освітні курси: «Пропедевтика», «Об'ємно-просторова композиція».

Відмінними рисами школи стали: інтенсивність в навчанні, причастність до всіх прогресивних тенденцій, готовність до широкомасштабних перетворень в розробці концепцій, швидка реакція на змінювані потреби життя, орієнтованість на розвиваючу промисловість.

Архітектурна освіта в Україні здійснювалася в будівельних, політехнічних, сільськогосподарських і художніх вузах Києва, Полтави, Одеси, Львова, Харькова, Дніпропетровська. Підготовку архітектурних кадрів вели визнані спеціалісти, які сформувалися в кінці ХІХ – початку ХХ ст. (П.Алешин, А.Бекетов, А.Вербицький, Д.Дьяченко, А.Красносельський, В.Кричевський, В.Троценко і інші) і стали родоначальниками української архітектури. Кожен архітектурний вуз мав свою конкретну специфіку в залежності від обраного напрямку підготовки спеціалістів, однак в основному навчальний процес проводився за програмами, розробленими в Московському архітектурному інституті (МАРХІ).

В 1918 р. в Україні був заснований Український архітектурний інститут. Структура інституту була близька до Академії мистецтв з деякими рисами Інституту громадянських інженерів і політехнічних інститутів. Термін навчання – чотири роки. На першому етапі студенти проходили курси теоретичних дисциплін і вчилися в п'яти майстерських: адміністративних, промислових, культурно-освітніх, житлових споруджень і споруджень зв'язі. На другому етапі – виконували три дипломних проекти в різних майстерських. Проектувати дозволялося в різних стилях. В навчальній програмі було три цикли теоретичних дисциплін – соціально-економічні, архітектурні і інженерно-технічні.

В 1924 р. Архітектурний інститут об'єднали з інститутом пластичних мистецтв і на його базі був створений Київський державний художній інститут, в склад якого входив архітектурний факультет. Як зазначено в документі про створення інституту, «архітектура - синтетичне мистецтво і правильна робота архітектурного факультета можлива лише в тісній зв'язі з іншими видами мистецтв». Така позиція пояснювалася продовженням педагогічної концепції ВХУТЕМАСа, метою якої була – практична підготовка і виховання архітекторів-художників, одночасно являючись висококваліфікованими майстрами композиції в області художнього оформлення споруджень і планування поселень, будівельниками, володіючими знаннями сучасної техніки і економіки будівельного дела.

На пропедевтичному етапі навчання студенти архітектурних і художніх спеціальностей вчилися в одній майстерській. Потім починалася спеціалізація по майстерським: архітектура і проектування культурно-освітніх і

административных зданий, промышленных сооружений и строений и лечебных заведений, планирование городов и поселков.

С 1930г. архитектурный факультет вошел в структуру Киевского инженерно-строительного института, созданного на базе Киевского политехнического института.

В Одессе в 1918 г. был основан Политехнический институт, в состав которого вошел инженерно-строительный институт. В 1930 г. был создан Одесский инженерно-строительный институт (ОИСИ). Одним из первых, созданных в эти годы четырёх факультетов ОИСИ, был архитектурный факультет, основанный на базе Одесского художественного института.

В 1927 году в Харькове был основан художественный институт, при котором был создан архитектурный факультет. Вместе с тем, удовлетворить многократно возросшую потребность народного хозяйства в квалифицированных кадрах позволила коренная перестройка всей системы высшего архитектурного образования.

Как видим, история развития отечественного высшего архитектурного образования характеризуется постоянными преобразованиями, когда приоритеты из сугубо технической сферы профессиональной подготовки перемещались в художественную сферу.

Сегодня в мире насчитывается более 800 высших профессиональных архитектурных школ. Соответственно, существуют и различия в системе архитектурного образования. Такое различие является базовым условием устойчивого развития профессии архитектора, которое как особая социальная ценность всегда культивируется национальными и международными профессиональными сообществами. В Хартии МСА-ЮНЕСКО об архитектурном образовании продекларировано: «Разнообразие архитектурных школ есть культурное богатство мира» [7].

Особенности содержания архитектурного образования в ведущих архитектурных школах Европы и США, основные тенденции и подходы к архитектурному образованию, применяемые педагогические технологии и методы целиком зависят от направления и подхода архитектурной школы. Существует несколько основных подходов к архитектурному образованию: классический, экологический, средовой, инженерный, реставрационный, социальный.

Классический подход отличается соблюдением традиций архитектурной школы Баухауза и сбалансированностью технического и художественного образования. Основной целью системы обучения Баухауза являлось воссоединение (синтез) искусства, техники и науки. В учебном процессе, воплощающем идеи интегрального искусства, присутствовали элементы близкие и различные по природе – архитектура, дизайн, декоративно-прикладное искусство и пр.

Экологический подход в архитектурном образовании ориентирован на международную нормативную документацию в области

«устойчивого развития» общества. Общей задачей экологического образования является формирование экологического сознания личности. Наиболее приоритетные экологические задачи архитектурной науки являются основной целью теоретических курсов и учебного проектирования. К ним относятся следующие курсы: формирование системы поселений и городов с учетом требований экологической безопасности; проектирование зданий и сооружений как экообъектов; экологическая реконструкция городской среды, зданий и сооружений. Такие программы ориентированы не только на студентов-архитекторов, но и на студентов инженерных, технологических и дизайнерских направлений.

Средовой подход, присущий большинству архитектурных школ Европы и США, направлен на создание психологически комфортной, экологически благоприятной среды, представляющей собой гармоничное сочетание старого и нового. Такой подход широко распространён в архитектурных высших учебных заведениях Великобритании. Основной целью программ средового подхода является подготовка профессионала, способного создавать целостную архитектуру, которая отвечает условиям удовлетворения потребностей общества, условиям внешней среды, культурным и материальным контекстам. Архитектура при таком подходе является связующим звеном между техникой, экономикой, окружающей средой и её жителями.

Инженерный подход используется в структуре университетов совместно с инженерными и техническими факультетами, взаимодействуя через ряд общих дисциплин. Так, во многих архитектурных школах существует программа бакалавра и магистра наук «Архитектор-инженер». Компетенции специалиста отражены в основе программы. Архитектор-инженер является универсальным квалифицированным специалистом, способным к вмешательству на каждом пространственном уровне: территории, конкретном ландшафте города, здания, знающим технологии производства строительных работ, строительную физику. Целью инженерного подхода в архитектурном образовании является подготовка личности как архитектора и инженера, способного прочувствовать эстетическое, художественное и человеческое начало в окружающей среде. Деятельность такого архитектора связана с проектированием и строительством общественных и жилых зданий. Кроме того, его деятельность предполагает решение задач гражданских инженеров (осушение, создание дорожных сетей, оснований, мостов).

Реставрационный подход ориентирован на сохранение архитектурного наследия. Однако такой подход в архитектурном образовании отражен лишь в качестве блока предметов реставрационного цикла при подготовке архитекторов в области градостроительства, дизайна и ландшафтной архитектуры и не затрагивают систему архитектурного образования в целом. Особое

внимание подготовке архитекторов в области реставрации уделяется в университетах Италии. В учебных программах архитекторов-реставраторов большое количество учебных часов отведено научно-методическим основам восстановления культурного наследия и проектированию охранных зон. В рамках такого подхода особое место отводится дисциплинам археологического цикла, а образовательная деятельность тесно связана с исследованиями, проводимыми специализированными и проектными институтами.

Социальный подход в архитектурном образовании наблюдается во многих европейских и североамериканских школах. Особенно широко этот подход используется в университетах Франции. Целью академических программ является ознакомление студентов с историей архитектуры, города, искусства, социологии и строительства. Концепцией социального подхода является реорганизация жилых районов. Архитектура в данном контексте рассматривается одновременно как культурное наследие и выражение культурных амбиций.

В Украине сегодня насчитывается более 40 учебных заведений, осуществляющих подготовку будущих архитекторов. Существуют специализированные вузы при академиях строительства и архитектуры: в Киеве (КНУСА),

Днепропетровске (ДонНАСА), Одессе (ОГАСА), Мариуполе (ПГАСА), Харькове (ХГТУСА). Остальные функционируют как архитектурные факультеты в составе различных технических, аграрных, технологических, гуманитарных, художественных и других академий и университетов. Более 7 учебных заведений – это вновь образованные частные высшие учебные заведения.

Развитие отечественного архитектурного образования связано с преодолением ряда противоречий между социальным заказом, техническими возможностями, уровнем развития творческой мысли, образовательной средой, практикой и государственной политикой в сфере образования. Представляется, что изучение исторического аспекта становления архитектурной профессии послужит для решения проблем совершенствования профессиональной подготовки будущего поколения архитекторов. Анализ моделей различных архитектурных школ позволяют качественно совершенствоваться современному архитектурно-художественному образованию. Перспектива дальнейшего исследования представляется в изучении опыта художественной подготовки в архитектурном образовании будущих специалистов в области градостроительства.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Альберти Л. Б. Десять книг о зодчестве: в 2т. М.: Изд-во Акад. архитектуры, 1935–1937. –Т. 1., Кн. VI. – С. 176.
2. Архитектурное образование: проблемы развития / А. П. Кудрявцев, А. В. Степанов, Н. Ф. Метленков, Ю. П. Волчок. – М.: Эдиториал УРСС, 2002. – 152 с.
3. Витрувий Марк Поллион Десять книг об архитектуре / Марк Поллион Витрувий; пер. с лат. Ф. А. Петровского. – М.: Изд-во Всесоюзной Академии архитектуры. – Т.1. – 1936. – 331 с.
4. Николаев И. С. Профессия архитектора / И. С. Николаев. – М.: Стройиздат, 1984. – 384 с.
5. Степанов А. В. Глобальное и региональное в архитектурном образовании / А. В. Степанов // Глобальное и региональное в архитектурно-художественном образовании: материалы междунар. науч. конференции / МАПАШ. – Казань, 1990.
6. СЭС / [гл. ред. А. М. Прохоров]. – Изд. 4-е. – М.: Сов. энциклопедия. – 1998. – 1600 с.: ил.
7. Хартия ЮНЕСКО / МСА по архитектурному образованию. Пересмотренная версия 2005 г.: офиц. текст: по состоянию на октябрь 2005 г. / пер. с англ. Е. В. Даниловой / Международный Союз архитекторов / ЮНЕСКО. – М.: Союз архитекторов России, 2005. – 20 с.

Світлана Миколаївна Карпова,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри рисунку, живопису та архітектурної графіки,

Архітектурно-художній інститут,

Одеська державна академія будівництва та архітектури,

ул. Дідрихсона, 4, м. Одеса, Україна

ПРОБЛЕМА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ АРХІТЕКТОРІВ В ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ ВИЩОЇ АРХІТЕКТУРНОЇ ОСВІТИ

У статті розглядається історичний аспект професійної підготовки майбутніх архітекторів. Схарактеризована художня складова архітектурної освіти в різні періоди. Представлений аналіз основних сучасних підходів до архітектурної освіти. Наголошено на необхідності розвитку методик викладання художніх дисциплін в контексті архітектурно-дизайнерської підготовки фахівців у вищій школі.

Становлення і розвиток професійної діяльності архітектора пов'язані з традиціями, які склалися в цій сфері і передбачають синтез в структурі діяльності художника і будівельного інженера-технолога. Відповідно до цього визначалися цілі і зміст архітектурної освіти, що сьогодні в світі представлено 800 архітектурними школами, які відображають різні шляхи і засоби її забезпечення.

Особливості змісту архітектурної освіти в провідних архітектурних школах, основні тенденції та підходи до архітектурної освіти, педагогічні технології та методи, що застосовуються, цілком залежать від напрямку і підходу архітектурної школи. Існує кілька основних підходів до архітектурної освіти: класичний, екологічний, середовищний, інженерний, реставраційний, соціальний.

Класичний підхід відрізняється збалансованістю технічної та художньої освіти. Метою такого підходу є синтез мистецтва, техніки і науки. Екологічний підхід в архітектурній освіті орієнтований на міжнародну нормативну документацію в області «сталого розвитку» суспільства. Загальним завданням такого підходу є формування екологічної свідомості особистості. Середовищний підхід спрямований на створення психологічно комфортного, екологічно сприятливого середовища, що представляє собою гармонійне поєднання старого і нового. Інженерний підхід використовується в структурі університетів спільно з інженерними та технічними факультетами, взаємодіючи через ряд загальних дисциплін. Реставраційний підхід орієнтований на збереження архітектурної спадщини. Соціальний підхід орієнтований на реорганізацію житлових районів. Архітектура в даному контексті розглядається одночасно як культурна спадщина й вираз культурних амбіцій.

Звісно ж, що вивчення історичного аспекту становлення архітектурної професії послужить для вирішення проблем удосконалення професійної підготовки майбутнього покоління архітекторів. Аналіз основних моделей різних архітектурних шкіл дозволить якісно вдосконалитися сучасну архітектурно-художню освіту. Перспективу подальших досліджень убачаємо у вивченні досвіду художньої підготовки в архітектурній освіті.

Ключові слова: архітектурна освіта, професійна підготовка, вищі навчальні заклади.

Svetlana Karpova,
Candidate of Pedagogical Sciences (PhD in Pedagogy),
Associate Professor,
Department of Design, Painting and Graphics, Architecture and Art Institute,
Odessa State Academy of Civil Engineering and Architecture,
4 Didrikhson Str., Odessa, Ukraine

PROBLEM OF THE FUTURE ARCHITECTS' PROFESSIONAL TRAINING IN THEORY AND PRACTICE OF HIGHER ARCHITECTURAL EDUCATION

The article is devoted to the historical aspect of the future architects' professional training. The artistic component of architectural education in different periods is characterized. The analysis of the main modern approaches to architectural education is presented. The need to develop methods of teaching art disciplines in the context of specialists' architectural and design training at higher school is noted.

The formation and development of architect's professional activities are associated with the traditions which have developed in this area and presuppose the synthesis of the artist's and engineer-technologist's activities in its structure. In this connection, the goals and content of architectural education were determined, which is represented today by 800 architectural schools in the world, they reflect different ways and means of providing it.

The peculiarities of the content of architectural education in leading architectural schools, the main tendencies and approaches to architectural education, the applied pedagogical technologies and methods entirely depend on the direction and approach of an architectural school. There are several basic approaches to architectural education: classical, ecological, environmental, engineering, restoration-targeted and social.

The classical approach is distinguished by the balance of technical and artistic education. The purpose of this approach is the synthesis of art, technology and science. The ecological approach in architectural education is focused on international normative documentation in the field of «sustainable development» of the society. The general task of which is the formation of the ecological consciousness of an individual. *The environmental approach* is aimed at creating a psychologically comfortable, environmentally friendly environment, representing a harmonious combination of old and new components. *The engineering approach* is used in the structure of universities together with engineering and technical faculties, interacting through a number of common disciplines. *The restoration approach* is focused on preserving the architectural heritage. *The social approach* is focused on the reorganization of residential areas. Architecture in this context is viewed simultaneously as a cultural heritage and the expression of cultural ambitions.

It is supposed that the study of the historical aspect of the architectural profession formation will facilitate solving the problems of improving the professional training targeted to the future generation of architects. The analysis of the basic models of different architectural schools will enable qualitative improvement of modern architectural and artistic education. The perspective of further research is seen in the study of the experience of artists' training within architectural education.

Key words: architectural education, professional training, institutions of higher education.

Подано до редакції: 01.05.2017 р.

Рекомендовано до друку: 18.05.2017 р.

Рецензент: д.пед.н., професор Е. Е. Карпова